VASILE BAHNARU
Institutul de Filologie
(Chişinău)

NOTE MARGINALE DESPRE PARADOXURILE LOGICO-SEMANTICE ÎN LIMBĂ

Abstract

In this article the author examines the paradoxes in language at the phonetic, lexical, morphological, syntactic and stylistic levels. In this context, we recall that in our discourse we can often identify the presence of inconsistency, even of logical and semantic paradoxes. From this perspective, namely pragmatics, those subject matter is real communication through language, offers conclusive solutions for such situations. Moreover, the view offered by pragmatics can increase the efficiency of various types of negotiations, of teaching the mother tongue and foreign languages as well as of intergroup and interethnic communication.

0. Nu numai lingviştii, ci şi vorbitorii ordinari ai oricărei limbi îşi pot pune o serie de întrebări de tipul celor ce urmează: Ce facem când vorbim? Ce spunem exact când vorbim? De ce îl întrebăm pe vecinul de masă dacă ne poate da sarea, când este evident faptul că poate? Cum este posibil să afirmăm şi altceva decât vrem să propunem? Ce trebuie să cunoaştem pentru ca o anumită frază să nu fie ambiguă? Acestea sunt doar câteva dintre întrebările pe care şi le poate pune oricine încearcă să analizeze ce se întâmplă atunci când vorbeşte cu alţii. În această ordine de idei, amintim că în discursul nostru deseori identificăm prezenţa unor inadvertenţe, chiar paradoxuri logice şi semantice. Din această perspectivă, tocmai pragmatică, având ca obiect de studiu comunicarea reală prin limbaj, propune soluţii concludente pentru astfel de întrebări. Mai mult, viziunea oferită de pragmatică poate spori eficienţa negocierilor de diverse tipuri, a predării limbii materne şi a limbilor străine, a comunicării intergrup şi interetnice.

1. La o analiză atentă a limbajului românesc (şi nu numai), putem observa, cu o mare doză de facilitate, existenţa unor enunţuri, unităţi lexicale sau structuri gramaticale incorecte din punct de vedere logic şi semantic. Cu toate acestea, lingviştii însă nu s-au interesat în mod special de analiza esenţei logice şi semantice a unor astfel de unităţi lexicale, structuri gramaticale şi enunţuri verbale. În această ordine de idei, am fost plăcut surprins aflând că chintesenţa acestor fapte de limbă a fost explicată de matematicieni şi logicieni, acest fenomen fiind denumit paradox lingvistic. Astfel, conform opiniei lui Dorin Mărghidanu[1], problema paradoxului lingvistic, numit şi paradoxul lui Russell sau paradoxul mincinosului, este un paradox autoreferenţial, în sensul că se referă la sine

BDD-A6865 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:04:03 UTC)

însuşi. Paradoxul în cauză a fost formulat în 1908, de către Kurt Grelling (1886-1942) şi Leonard Nelson (1882-1927), într-un articol în care doreau să identifice soluţii pertinente pentru paradoxurile lui Buralli-Forti şi Russell[2], aceştia fiind cunoscuţi matematicieni, logicieni şi filosofi germani, foşti studenţi la Göttingen ai lui David Hilbert şi Ernst Zermelo, pe de o parte, respectiv Edmund Husserl, pe de altă parte. Paradoxul în cauză mai poate fi întâlnit şi sub numele de paradoxul lui Weyl (printr-o atribuire eronată), după numele gânditorului german Hermann Weyl, iar uneori paradoxul respectiv este citat doar cu numele Kurt Grelling[3]. În general, paradoxul Grelling-Nelson este o antinomie semantică, întrucât este vorba de corelaţia dintre forma şi conţinutul unităţilor de limbă.

1.0. Paradoxul în limbă este o afirmaţie adevărată care conţine sau pare să conţină o contradicţie sau reprezintă o situaţie care contravine bunului simţ. Pentru început să examinăm unele forme elementare de paradox verbal. Într-un enunţ de tipul *Eu afirm nimic* sau *Eu nu exist* constatăm prezenţa unei contradicţii logice evidente, întrucât primul enunţ nu este adevărat atâta vreme cât verbul *a afirma* necesită o complinire materială completă, în timp ce *nimicul* nu poate fi nici afirmat, nici infirmat, iar cel de-al doilea enunţ, de asemenea, conţine un paradox logic, dat fiind că persoana, în situaţii reale, nu-şi poate constata inexistenţa, decât în cazul unei ficţiuni artistice. Tot în această ordine de idei menţionăm că unele enunţuri conţin o contradicţie în raport cu întrebarea. Această contradicţie e numită de obicei „contradicţie întrebare – răspuns”. Tipul de contradicţie întrebare – răspuns se manifestă în întrebările şi răspunsurile care confirmă că receptorul poate auzi emiţătorul cu vocea. Să examinăm următorul exemplu. Dacă la întrebarea *Mă auziţi?* se răspunde *Nu*, *nu vă aud!*, constatăm prezenţa unei contradicţii logice, întrucât acesta nu este un răspuns corect. Când sunt întrebat *Mă auziţi?*, nu pot răspunde *Nu te aud*, din care cauză răspund *Da*. În situaţia în care nu răspund, rămâne să admitem că nu aud întrebarea respectivă sau refuz să răspund la întrebare, chiar dacă o aud. De altfel, de aici putem trage concluzia că vorbitorul consideră că receptorul îl poate auzi, deşi nu-i răspunde şi presupune că adresatul refuză să răspundă. Din această cauză, dacă intenţionăm să excludem contradicţia din acest context, nu răspundem imediat interlocutorului. În acelaşi timp, expresia *Nu vă aud* nu conţine, în mod normal, o contradicţie proprie. Contradicţia în cauză apare doar atunci când declar *Nu vă aud* ca răspuns la întrebarea *Mă auziţi?*

1.1. O altă varietate de paradox verbal este cel determinat de contradicţia de natură pragmatică a unei întrebări din cadrul discursului. În această situaţie cauza contradicţiei se ascunde, după toate probabilităţile, chiar în întrebare, întrucât răspunsul nu este contradictoriu. În acest caz întrebarea poate fi determinată de contradicţia pragmatică. În general, când pune o întrebare, vorbitorul admite că receptorul îl aude. Din aceste considerente este contradictoriu faptul că intervievatorul, punând întrebări, are anumite dubii în problema existenţei reale a unei anumite situaţii. În cazul dat intervievatorul întreabă *Mă auziţi?* şi se îndoieşte de faptul dacă intervievatul îl poate auzi. Tocmai din acest motiv adresarea unei asemenea întrebări este determinată de contradicţia pragmatică, care se stabileşte de obicei între actul de expresie şi propoziţie. În situaţii simple, când actul expresiv şi propoziţia intră în contradicţie, negând afirmaţia, contradicţia este anulată. Pe de altă parte, contradicţia întrebare – răspuns nu va fi soluţionată, chiar dacă

BDD-A6865 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:04:03 UTC)

propoziția este negată. De exemplu: – *Mă auziți? – Nu*, *nu vă aud*. Tot în această ordine de idei amintim şi contradicția dintre întrebare şi răspuns în situația în care este vorba de comprehensiunea unei anumite limbi. Astfel, când întreb *Înțelegeți engleza?*, răspunsul *Nu*, *nu înțeleg* este un răspuns (nu în sensul *Nu*, *nu înțeleg suficient de bine limba engleză*, ci în sensul direct) cu un caracter contradictoriu. Expresia *Eu nu înțeleg engleza* constituie o contradicție pragmatică, doar numai atunci când acesta este pronunțat ca răspuns la întrebarea de mai sus, dar nu atunci când este pronunțat în mod izolat. Dar dacă întrebarea este pusă în germană sau în altă limbă, răspunsul nu provoacă apariția contradicției pragmatice, ci include contradicția întrebare – răspuns, întrucât este necesar să înțeleg întrebarea în engleză pentru a răspunde. În general, adresarea unei întrebări presupune că receptorul ei o înțelege. În cazul de față persoana care întreabă are dubii şi vrea ca întrebarea lui să fie confirmată.

2. Când vine vorba despre paradoxul de limbă la nivelul lexicului, amintim că în literatura de specialitate există numeroase modalități de clasificare a cuvintelor cu valoare semantică autonomă. O clasificare inedită a cuvintelor a fost elaborată de Grelling şi Nelson. Astfel, aceşti savanți au identificat, pentru mulțimea adjectivelor calificative dintr-o limbă, două (sub)categorii: adjective autologice şi adjective heterologice, în funcție de faptul dacă sunt sau nu sunt autodescriptive[4]. Adjectivele autologice exprimă, prin conținutul lor semantic, proprietatea pe care o descriu, fiind vorba mai ales de cuvintele derivate fie în limba română, fie în limba de origine, cu condiția ca unitatea derivată să fie analizabilă şi în limba noastră. În continuare propunem câteva exemple de adjective autologice: *abiotic* „contrar vieții", *bine cunoscut* „care este foarte cunoscut", *bisilabic* „compus din două silabe", *cărturăresc* „care se referă la cărturar", *clasificabil* „care poate fi clasificat", *decasilab* „compus din zece silabe", *definibil* „care poate fi definit", *demonstrabil* „care poate fi demonstrat", *educativ* „care se referă la educație", *egalizator* „care egalizează", *fabulos* „care se referă la lumea fabulelor", *inanimat* „care nu este animat", *substantival* „care se referă la substantiv" etc. etc. În raport cu adjectivele autologice, cele heterologice sunt lipsite de proprietatea de a fi autoreferențiale, adică de a fi descrise prin referire la ele înseşi. Cu alte cuvinte, examinând unele adjective de tipul *lung*, care nu este un cuvânt lung, *prescurtat* şi *abreviat* nu reprezintă un cuvânt prescurtat (abreviat). În asemenea condiții, constatăm prezența următoarelor calambururi semantice în lanț: de ce adjectivul *prescurtat* este un cuvânt atât de lung?, iar adjectivul *lung* de ce este un cuvânt atât de scurt?. În această ordine de idei, este necesar să amintim de unitățile lexicale diminutivale, care, fie acestea substantive, fie adjective sau adverbe, în mod logic ar necesita un număr mai mic de sunete sau de semne grafice, deşi în realitate ele conțin un număr mai mare de sunete sau de semne grafice, din care considerente putem vorbi, în cazul dat, despre prezența unui paradox logico-semantic existent între planul expresiei şi cel al conținutului unităților lexicale diminutivale. În această ordine de idei, propunem pentru comparație următoarele serii de exemple: *bun – bunişor*, *bunuț*; *frumos – frumuşel*, *frumuşică*; *lung – lunguieț*, *lunguleț*, *lunguț*; *mare – măricel*, *măreț*, *mărişor*, *măruț*; *mic – micuşor*, *micşorel*, *micuț*, *micuțel*, *micuțică*; *scurt – scurticel*, *scurtişor*, *scurtuț*; *buzunar – buzunăraş*, *buzunărel*; *buză – buzişoară*; *gard – gărducean*, *gărduleț*, *gărdurel*, *gărduț*;

BDD-A6865 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:04:03 UTC)

mână – mânişoară, *mânuşiţă*, *mânuriţă*, *mânuţă*; *om – omuleţ*, *omuşor*; *spic – spiculeţ*, *spicuşor*, *spicuţ*; *acuşi – acuşica*; *atât – atâtica*; *bine – binişor*; *departe – depărcior*, *depărtişor*; *greu – greuţ*, *greuşor*; *încet – încetinel*, *încetişor*; *mult – multicel*, *multişor*; *puţin – puţinel*, *puţineluş*, *puţintel*, *rău – răuţ*; *repede – repejor*; *târziu – târzior*; *uşor – uşurel* etc. Tot în acest context este necesar să constatăm că augmentativele elimină, într-o anumită măsură, paradoxul logico-semantic specific diminutivalelor substantivale sau adjectivale: *buză – buzoi*, *greu – greoi*, *băiat – băietan*, *băietoi*; *casă – căsoaie*, *căsoi*; *căţel – căţelan*, *căţelandru*, *căţeloi*; *copil – copilandru*; *ladă – lădoi*; *măturǎ – măturoi* etc., întrucât derivatele augmentativale conţin, de regulă, un număr mai mare de sunete sau de semne grafice în raport cu unităţile lexicale primare. Din analiza exemplelor examinate anterior, putem concluziona că paradoxul logico-semantic este propriu numai unor clase morfologice de cuvinte, adică pentru substantive, adjective şi adverbe, acest paradox reducându-se, în linii mari la opoziţia existentă între cuvintele autologice, care se definesc prin ele însele, şi cele heterologice, care se explică prin referire la unităţile lexicale primare.

2.0. Evident, clasificarea unităţilor lexicale în autologice sau heterologice este dictată, uneori, de context, mai ales în situaţia în care este vorba de sensurile derivate ale aceluiaşi cuvânt. Să examinăm în continuare câteva exemple de cuvinte „dependente de context”, care, având sensul direct, se înscriu în categoria cuvintelor autologice, iar atunci când au sens derivat, ţin de categoria unităţilor lexicale heterologice: *a accepta* „a lua ca bun; a admite; a aproba” şi „a prevedea cu semnătură; a semna”; *deget* „prelungire mobilă a mânii sau a piciorului” şi „unitate de măsură pentru lungimi de lăţimea unei falange”; *mână* „membru superior al corpului uman de la umăr şi până la vârful degetelor”, „fiinţă umană” şi „cantitate mică, cât încape în palmă”; *picior* „membru inferior al corpului uman, de la şold până la vârful degetelor”, „element de susţinere; suport” şi „parte inferioară”; *galben* „de culoarea aurului” şi „(despre faţă) de culoare cadaverică”; *mare* „care depăşeşte dimensiunile medii”, „(despre recipiente, încăperi) cu volum deosebit”, „(despre distanţe) de lungime considerabilă”, „(despre fiinţe) ajuns la maturitate” şi „(despre sunete, voce) de intensitate sporită”; roşu „de culoarea sângelui”, „(despre metale) încălzit până la incandescenţă” şi „(despre persoane) pătruns de idei revoluţionare”; *verde* „de culoarea frunzelor”, „(despre lemne) insuficient de bine uscat”, „(despre suprafeţe) acoperit cu vegetaţie proaspătă”, „(despre legume, fructe) dezvoltat insuficient; neajuns la maturitate” şi „(despre persoane) lipsit de experienţă” etc.

2.1. Paradoxul Grelling-Nelson corelează cu paradoxul lui B. Russell. Mai întâi urmează să fie identificată, de exemplu, pentru fiecare adjectiv mulţimea de obiecte pe care adjectivul respectiv o poate determina. De exemplu, adjectivul *roşu* se identifică cu mulţimea de obiecte de culoare roşie, iar adjectivul *pronunţabil* se identifică cu mulţimea de cuvinte ce pot fi pronunţate. Cu alte cuvinte, unităţile autologice formează un ansamblu. Suntem în drept să admitem ca fiind foarte utilă o cercetare lingvistică amănunţită a vocabularului limbii române (eventual şi al altor limbi) din punctul de vedere al dichotomiei: *autologic – heterologic*. De altfel, lipsesc informaţii cu privire la o astfel de tentativă, nici în cadrul limbii române, nici în cadrul altor limbi, deşi există studii la

BDD-A6865 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:04:03 UTC)

nivel de propoziție, sau la nivel de text sau discurs, privind (ne)coincidența lor cu mesajul corespunzător[5]. Avem certitudinea că s-ar putea ajunge la concluzii interesante asupra desemnării pertinente a cuvintelor în funcție de ceea ce exprimă ele. Adică prin acest demers sui-generis s-ar putea constitui un studiu al pertinenței verbale a unităților lexicale din sistemul unei limbi. În literatura de specialitate, antinomia *autologic – heterologic* este substituită cu una similară: *omogen – neomogen* sau *autologic – nonautologic*. În acest context, putem admite că ar putea fi mai adecvată perechea de termeni *autonim – heteronim*, termenul *autonim* fiind introdus de Roman Jakobson[6] şi, respectiv, *autonom – heteronom*.

3. Paradoxul logico-semantic este specific şi pentru structura semantică a aceleiaşi unități lexicale, în situația în care atestăm coexistența a două sensuri antonime în structura semantică a aceluiaşi cuvânt. Astfel, unele adverbe pot avea două sensuri contrare (*înainte* „până la momentul de față" şi „după momentul de față"). În acest caz, lingviştii vorbesc de **enantiosemie** sau de **polarizare a sensurilor** (cuvânt format din prefixul gr. *en-* „pe lângă; în", adj. *antios* „opus; contrar" şi s. *sēm*a „semn; sens"), care este o variantă a antonimiei şi constă în cumularea a două sensuri opuse în structura semantică a aceluiaşi cuvânt. De exemplu, cuvintele de mai jos au câte două sensuri contrare distincte: *handicap* – „dezavantaj care creează o situație de inferioritate" şi „avantaj acordat unui concurent mai slab într-o competiție, pentru a avea şanse egale"; *a împrumuta* „a da cu împrumut" şi „a lua cu împrumut"; *a închiria* – „a da în folosință în schimbul unei chirii"şi „a lua în folosință în schimbul unei chirii"; *mahmur* „dispoziție bună" şi „dispoziție rea" etc. De altfel, enantiosemia poate avea, de cele mai multe ori, caracter ocazional, fiind un fenomen întâlnit mai frecvent în discursul cotidian. În acest sens este edificatoare utilizarea substantivului *buzişoară* „buză mică"cu sens invers celui referențial, adică „buză mare", în proza lui Ion Creangă: *Atunci Gerilă suflă de trei ori cu* ***buzişoarele*** *sale cele iscusite şi casa rămâne nici fierbinte*, *nici rece*, *cum e mai bine de dormit într-însa*.

3.0. Dacă în cazul enantiosemiei atestăm prezența a două sensuri contrarii în conținutul semantic al aceluiaşi cuvânt, vorbind despre antonimie sau antisemie, constatăm asocierea sintagmatică a două cuvinte care exprimă sensuri opuse. În cazul antonimiei, paradoxul logic şi semantic rezultă, mai ales atunci când este vorba de adjective, din atribuirea simultană a două calități contradictorii uneia şi aceleiaşi ființe sau unora şi aceloraşi lucruri. Să reținem că antonimia se bazează pe conceptul excluderii logice, noțiunea din urmă desemnând „o relație între două formule componențiale ale căror constituenți contrastează sistematic"[7]. Opoziția sau contrarietatea logică care constituie esența ontică a antonimiei se manifestă prin distincții nete în cadrul uneia şi aceleiaşi esențe (calități, relații, lucruri, acțiuni, stări, deveniri etc.), având şi manifestări opozitive polare din punct de vedere logic (confr.: **greu – uşor**, **aproape – departe**, **a urca – a coborî**, **sănătos – bolnav** etc.). Aşadar, opoziția incompatibilității reale formează esența logică a antonimiei. În anumite situații, noțiunile contradictorii nu sunt decât o negare reciprocă, fără a fi o manifestare limită a calității şi exprimă o opoziție diminuată, redusă, fără a constitui baza logică a antonimiei (confr.: **tânăr – vârstnic, tânăr – bătrân**). În anumite situații, opoziția pozitiv/ negativ pe care se bazează antonimia maschează aspecte complexe.

BDD-A6865 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:04:03 UTC)

Astfel, unele varietăți de antonimie desemnează o gamă variată de diverse grade de calitate sau de intensitate (comp.: **mare – mijlociu – mic**; **partizanat – indiferență – adversitate**). În felul acesta antonimia este o relație (de obicei binară) de complementaritate între sememele a două unități lexicale ale căror seme nucleare sunt contrare. În această ordine de idei, eşalonăm în continuare câteva paradoxuri semantico-logice bazate pe relația de antonimie din creația lui Ion Creangă şi din cea a lui Mihai Eminescu: *Iedul cel mare şi cu cel mijlociu dau prin băț de* ***obraznici*** *ce erau*; *iară cel mic era harnic şi* ***cuminte*** (Ion Creangă); *Cel mai mare era* ***harnic***, *grijuliu şi chiabur*, *pentru că unde punea el mâna punea şi Dumnezeu mila*, *dar n-avea copii*, *iară cel mai mic era sărac*. *De multe ori fugea el de noroc şi norocul de dânsul*, *căci era* ***leneş***, *nechitit la minte şi nechibzuit la trebi*; *ş-apoi mai avea şi o mulțime de copii!* (Ion Creangă); *Uite cum te trage pe furiş apa la adânc*, *şi din* ***veselia*** *cea mai mare cazi deodată în urâcioasa* ***întristare****!* (Ion Creangă); *Dumnezeu ştie*, *tată*, *de unde iei atâta* ***veselie***. *Eu am momente când sunt trist*, *tu… nu cred*. *– Eu trist*, *Ieronime? Să mă ia dracul*, *fătul meu*, *dac-am fost trist vrodată*. ***Tristețea*** *fuge de mine ca cumătru-meu de tămâie* (Mihai Eminescu); *Cerul era senin şi* ***vesel***, *un singur înger era* ***trist***… (Mihai Eminescu); *Şi de mii de ani încoace Lumea-i* ***veselă*** *şi* ***tristă*** (Mihai Eminescu).

3.1. O varietate de paradox semantic este oximoronul, figură de stil bazată pe asocierea imprevizibilă, paradoxală a doi termeni incongruenți, contradictorii şi aparent incompatibili, sub aspect semantic sau logic, pentru a exprima o ironie subtilă, un adevăr usturător sau pentru a intensifica funcția poetică a mesajului artistic. Cuvântul este de origine greacă şi este format din adjectivul **oxys** „ascuțit; ager" şi **moros** „insipid; prost". Oximoronul este o varietate a paradoxului care constă în asocierea a două unități lexicale ce exprimă sensuri diametral opuse, adică oximoronul este o alăturare a două cuvinte care, deşi la prima vedere par a avea sensuri contrare sau lipsite de logică, exprimă, prin compararea lor, un adevăr fie şi poetic. Este vorba de sintagme de tipul *foc rece*, *tăcere de mormânt*, *credință în necredință*, *nebun deştept*. Paradoxul pare a fi o afirmație reală care conduce la enunțarea unei contradicții, absurdități incompatibile cu bunul simț ce provoacă intuiția, devenind astfel plauzibilă, credibilă. Aşadar, oximoronul, ca paradox semantic şi logic, constă în alăturarea a două cuvinte, de regulă substantiv şi adjectiv cu sensuri diametral opuse, pentru a exprima o relație de contrast sau complexitatea universului existențial sau pentru a califica, cu ajutorul a două calități contrare, o anumită noțiune. Exemplificăm cele menționate cu ajutorul unor pasaje excerptate din creația lui Mihai Eminescu: *C-o* ***bucurie tristă*** *te țin acum în brațe*. *Privire în privire şi sân la sân trăim*, *Şi gura ta-mi surâde*, *şi ochii tăi mă-nvață Când ținem fericirea pe sân cum s-o iubim* (Mihai Eminescu); *Faimosul Apostol Mărgărit*, *care şi-a câştigat o* ***tristă notorietate*** *speculând românismul* , *a fost adus în lanțuri din Monastir* (*Bitolia*) *şi a fost internat imediat în închisoarea guvernului* (Mihai Eminescu); *Ocupă o vreme funcția de prefect la Bacău şi-şi câştigă o* ***tristă celebritate*** *prin unele măsuri administrative* (Mihai Eminescu); *Creangă era un bătrân bun şi prietenos*, *vesel şi glumeț la petreceri*, *îngăduitor cu supuşii lui şi*, *unde trebuia*, *îşi punea şi el mâna ca să mai* ***uşureze greul*** (Mihai Eminescu).

BDD-A6865 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:04:03 UTC)

3.2. Un caz special de paradox logic şi semantic atestăm în modalitatea de interpretare a neologismelor. Or, neologismul, în accepţiunea generală, este un cuvânt nou, deşi cuvântul *neologism* nu este un cuvânt nou, adică cuvântul *neologism* nu este un neologism! Dacă nu este un neologism, este un nonneologism sau chiar un paleologism. Totodată, cuvântul paleologism este un cuvânt nou (nici nu este inclus în dicţionare, deocamdată!). Deci, *paleologism* este un neologism! Prin urmare, am putea opera o nouă clasificare dichotomică a cuvintelor dintr-o limbă, în neologisme şi paleologisme. În urma acestor operaţii mintale, Dorin Mărghidanu propune următoarea convenţie lingvistică: neologismele sunt cuvintele mai noi de 50 de ani (sau cuvintele apărute în decursul unei generaţii!), iar paleologismele – cuvintele mai vechi de 50 de ani dintr-o limbă[8]. Urmărind logica lui Dorin Mărghidanu, constatăm că unitatea lexicală *neologism* este un *paleologism*, iar cuvântul *paleologism* este un *neologism*, ceea ce pare a fi doar un calambur semantic, iar dacă îl reformulăm în varianta numerică, obţinem: un cuvânt mai nou de 50 de ani este mai vechi de 50 de ani! sau un cuvânt mai vechi de 50 de ani este mai nou de 50 de ani. Prin urmare, am ajuns la un nou paradox verbal: un cuvânt este mai nou de 50 de ani, dacă si numai dacă este mai vechi de 50 de ani! În baza convenţiei acceptate, acest paradox poate subzista cam… 50 de ani de la introducerea lui în dicţionare sau în uzul verbal al cuvântului paleologism, deoarece după acest răstimp, cuvântul *paleologism* nu mai este neologism! Astfel, parafrazând à rebours o butadă a lui Marcel Proust (din *Les plaisirs et les Jours*, 1896), „paradoxurile de azi sunt prejudecăţile de mâine", acest paradox s-ar putea să fie doar o … amintire din viitor, o pre-judecată![9]

4. Paradoxul fundamental al unităţilor de limbă se reduce la contradicţia dinte forma şi conţinutul unităţilor de vocabular. În baza acestui paradox, se produc, dacă nu toate, cel puţin majoritatea modificărilor în cadrul relaţiilor existente între forma şi conţinutul unităţilor lexicale. Acest paradox de natură formală şi semantică poate fi formulat în felul următor: fiecare semnificant tinde să exprime alt semnificat decât cel primar, iar fiecare semnificat tinde să fie exprimat prin alt semnificant decât cel general acceptat. De altfel, tendinţa semnificantului de a avea mai multe sensuri, ca şi tendinţa contrarie manifestată de semnificat de a fi exprimat prin mai multe forme materiale este una din legile de bază de evoluţie şi de funcţionare a sistemului lexical şi a limbii în genere, aceasta fiind denumită dualism asimetric al sistemului verbal[10]. Tot în acest context urmează să amintim şi alte legităţi (sau tendinţe) de funcţionare a limbii: presiunea sistemului sau de completare a celulelor vide[11] (a se vedea în această ordine de idei modificarea sensului prin extensiunea volumului semantic al unui hiponim pentru a se produce în calitate de hiperonim al unei microstructuri lexico-semantice: *oaie* în funcţie de hiperonim şi *oaie – berbec* în funcţie de hiponim), economia resurselor de limbă[12], constând în faptul că limba, ca un sistem complex de subsisteme, evită majorarea la infinit a semnificanţilor, întrucât omul are o capacitate limitată de memorie şi ca urmare se dezvoltă polisemia care contribuie la economia mijloacelor de exprimare. De altfel, în evoluţia şi funcţionarea limbii identificăm coexistenţa paradoxală a două tendinţe diametral opuse: cea a necesităţii de rapiditate în exprimare, adică de economie în genere a mijloacelor de exprimare, şi cea a necesităţii de comprehensiune perfectă,

BDD-A6865 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:04:03 UTC)

adică de redundanţă[13]. Tocmai funcţionării în sistemul limbii a tendinţelor enumerate anterior datorăm existenţa sinonimiei, omonimiei, antonimiei şi a polisemiei.

5. La nivel sintactic, în calitate de paradox pot fi interpretate şi frazele incompatibile din punct de vedere logic şi semantic. În acest sens este concludent următorul exemplu: *eu nu ştiu nimic*. În cazul de faţă semiadverbul *nu* şi pronumele negativ *nimic* se exclud reciproc din punct de vedere logic, întrucât enunţul corect ar fi **eu ştiu nimic*. O situaţie similară atestăm şi în cazul altor verbe la forma negativă determinate de pronumele negativ *nimic*: *a nu face*, a *nu vedea*, *a nu scrie*, *a nu citi*, *a nu lucra* etc. Şi în cazul acestora din urmă atestăm prezenţa aceluiaşi paradox logico-semantic: una enunţăm şi alta înţelegem. De altfel, urmează să reţinem că cele mai multe enunţuri pot fi corecte din punct de vedere strict gramatical, dar incorecte din punctul de vedere al logicii sau al semanticii.

În logica contemporană, enunţurile, ce conţin o contradicţie internă, pot avea forme alternative de exprimare, toate fiind bazate pe paradoxul Grelling şi Nelson sau paradoxul mincinosului. Paradoxul are o importanţă aparte pentru evoluţia logicii sistemelor. Astfel, afirmaţiile de tipul *cel care îşi pierde viaţa o câştigă* este un paradox, întrucât includ elemente contradictorii sau incongruente din punct de vedere logic. B. Russell a formulat paradoxul infinităţii, adică totalitatea tuturor mulţimilor care nu se conţin pe ele însele. Iniţial, paradoxul este doar o opinie, care se opune opiniei existente. Afirmaţia sau expresia sunt dotate cu o semnificaţie contradictorie pentru a provoca spiritul nostru, pentru a identifica un sens nou sau context nou, în care afirmaţia respectivă ar fi corectă. Caracterul paradoxal al limbii poate fi interpretat ca fiind un mijloc de comprehensiune a modelelor noastre comune de gândire. Cu alte cuvinte, paradoxul de limbă pare a fi o afirmaţie contradictorie care conţine un element de adevăr, afirmaţie absurdă şi contradictorie la prima vedere, dar cu o semnificaţie motivată şi cvasiveridică.

6. În urma analizei realizate anterior, putem constata că printre factorii cauzatori ai paradoxului lui Grellinng-Nelson se află: negaţia, autoreferinţa limbajului[14] şi mai ales confuzia dintre limbaj şi metalimbaj. De altfel, negaţia este prezentă explicit în definiţia negativă a cuvintelor sau expresiilor heterologice, iar autoreferinţa, cea care în opinia lui Russell este principala sursă în apariţia a numeroase paradoxuri, în cazul de faţă este evidentă, dat fiind că materialul de lucru este aici chiar limbajul. În această ordine de idei, L. Wittgenstein (de altfel unul dintre discipolii şi apropiaţii lui Russell) scrie: „Este imposibil pentru o propoziţie să afirme despre ea însăşi că este adevărată”[15]. Se ştie că, de regulă, confuzia dintre limbajul obiect şi metalimbaj se manifestă atunci când se substituie planul analizei (limba), cel al descrierii limbii, cu limbajul (metalimbajul) de descriere a limbii, cel care serveşte analizei. Tot în această ordine de idei urmează să nu confundăm nici lucrurile reale cu cuvintele ce le desemnează. Pentru eliminarea acestui paradox s-a propus o ierarhie pentru limbaje, de către marele logician şi matematician Alfred Tarski[16], după modelul teoriei tipurilor a lui Russell din 1910, elaborată pentru evitarea paradoxului ce-i poartă numele. Altfel spus, distincţia dintre limbaj şi metalimbaj conduce la imposibilitatea ca o propoziţie să afirme propriul său adevăr sau propria sa falsitate. Totuşi transpunerea în practică a distincţiei dintre limbajul curent şi metalimbaj nu este totdeauna atât de simplă,

BDD-A6865 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:04:03 UTC)

mai ales în situația în care este momentul să comentăm ce se întâmplă în metalimbaj (limbajul descrierii cuvintelor), deci în meta-metalimbaj etc., întrucât chiar şi aceste comentarii trebuie să le realizăm tot în limbajul de bază[17]. De aici un alt paradox: noi dispunem de un singur limbaj!

7. Paradoxul logic şi semantic semnalează anumite limite ale domeniului verbal. Tipul de contradicție examinat în studiul de față nu trebuie interpretat ca un mijloc de a anula sau pune la îndoială întreg domeniul circumscris, ci doar de a atrage atenția că în anumite situații trebuie să se procedeze cu mai multă grijă. În filosofie se susține că paradoxul, inclusiv contradicția conduce la progres, din care considerente paradoxul urmează să fie analizat şi comentat, mai ales, din punctul de vedere al aspectului său pozitiv şi constructiv, anume de evitare şi/sau ameliorare a situațiilor potențial-contradictorii[18]. În fine, este momentul să reținem că limbajul uman nu poate fi supus unor experimentări absurde, decât cu precauții speciale.

8. Constatările şi soluțiile propuse în studiul de față se adresează studenților de la specializări ca: filologie, comunicare şi relații publice, jurnalistică, dar şi profesorilor, cercetătorilor în domeniul lingvisticii, al comunicării, sociologiei şi psihologiei, precum şi tuturor celor pentru care comunicarea prin limbaj este o componentă esențială a activității lor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

[1] Mărghidanu, Dorin, *Paradoxul lui Grelling-Nelson*, *un paradox semantic*. În d.marghidanu@gmail.com

[2] Grelling, Kurt & Nelson, Leonhard, Bemerkungen zu den Paradoxieen von Russell und Burali-Forti// Abhandlungen der Fries'schen Schule, Bd. 2, Göttingen: Vandenhoeck u. Ruprecht, 301-334, 1908.

[3] Authier-Revuz, Jacqueline, *Ces mots qui ne vont pas de soi*. *Boucles reflexives et non-coincidences du dire*, tome I-II, Collection Sciences du langage, Larousse, 1995.

[4] Mărghidanu, Dorin, *Op. Cit*., p. 1.

[5] Authier-Revuz, Jacqueline, *Ces mots qui ne vont pas de soi*. *Boucles reflexives et non- coincidences du dire*, tome I-II, Collection Sciences du langage, Larousse, 1995.

[6] Jakobson, Roman, *Essais de linguistique générale*, Editions de Minuit, Paris, 1963.

[7] Tuțescu, Mariana. *Précis de sémantique française*. Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1974, p. 115.

[8] Mărghidanu, Dorin. *Paradoxul lui Russell şi câteva variante populare ale sale*. În d.marghidanu@gmail.com

[9] *Tot acolo*.

[10] Карцевский С. *Об асимметричном дуализме лингвистического знака*// Звегинцев В. А. История языкознания XIX-XX веков в очерках и извлечениях. – Ч. 2. – 3-е изд. – М., 1965, p. 85-90.

BDD-A6865 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:04:03 UTC)

[11] Макаев, Э. *Понятие давления системы и иерархия языковых единиц*/ Вопросы языкознания, 1962, nr. 2, p. 47-52.

[12] *Общее языкознание*: *Внутренняя структура языка*. Москва: Наука, 1970, p. 246.

[13] Slama-Cazacu, T. *L'économie et la redondance dans la communication*// Cahiers de linguistique théirique et appliquée. Bucarest, 1962, nr. 1, p. 21.

[14] Hofstadter, Douglas R., Gödel, Escher, Bach: an Eternal Golden Braid, Basic Books Inc. Publ., New York, 1979; Mărghidanu, Dorin, *Paradoxul lui Russell şi câteva variante populare ale sale*// Revista de logică, http://www.revistadelogica.com, 25 nov., 2007; Quine, Willard Van Orman, *The Ways of Paradox*, Harvard University Press, 1966.

[15] Wittgenstein, Ludwig, *Tractatus logico-philosophicus*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2001.

[16] Tarski, Alfred, *Logic*, *Semantics*, *Metamathematics*, *papers from 1923 to 1938*, translated by J. H. Woodger, Oxford At The Clarendon Press, 1956.

[17] A se vedea mai detaliat în această problemă: Mărghidanu, Dorin, *Paradoxul lui Russell şi câteva variante populare ale sale*// Revista de logică, http://www.revistadelogica.com, 25 nov., 2007.

[18] *Tot acolo*.

BDD-A6865 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:04:03 UTC)